

УДК 811.161.2 (075.2).091

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.8>

Валентина ВІТЮК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4981-9925

Ольга НІКОНЧУК

студентка спеціальності 013 Початкова освіта, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025

Бібліографічний опис статті: Вітюк, В., Нікончук, О. (2021). Застосування методів і прийомів критичного мислення в процесі вивчення мовно-літературної освітньої галузі НУШ. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 49–55, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.8>

ЗНАЧУЩІСТЬ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СПАДЩИНИ І. ОГІЄНКА В СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

У науково-методичній розвідці визначено значущість науково-методичної спадщини І. Огієнка в тому, що він розробив власну концепцію національної школи, яка базувалася на принципах доступності, народності, безплатності початкової освіти, рідномовності навчального процесу. Наголошено, що вчений великого значення надавав національній школі для українського народу, яка крім освітньої функції, повинна забезпечувати формування національного духу учнів, їхньої культури, традицій.

У статті описано лінгвістичну та лінгводидактичну спадщину І. Огієнка, проаналізовано підручники і посібники з української мови для учнів початкової школи, розкрито педагогічні підходи до оволодіння українською літературною мовою. Проаналізовано зміст і структуру підручників І. Огієнка «Рідне писання. Українська грамати́ка: Основи українського правопису: Підручник для 1-го року навчання», «Грамати́ка малої Лесі», «Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови», «Наука про рідномовні обов'язки». Особлива заслуга І. Огієнка наголошена на дослідженнях ученого рідномовних обов'язків громадян.

У науково-методичній розвідці описано методичні погляди І. Огієнка щодо побудови наочних засобів – таблиць, малюнків, ілюстрацій.

Зосереджено увагу на науково-мовознавчих здобутках, навчально-методичних рекомендаціях видатного українського вченого, мовознавця, педагога, методиста, перекладача, державного та культурно-освітнього діяча І. Огієнка, які залишаються актуальними для учителів початкових класів Нової української школи.

Ключові слова: рідномовні обов'язки, рідне писання, правопис, грамати́ка, фонетика, морфологія.

Valentyna VITIUK

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4981-9925

Olha NIKONCHUK

Student of specialty 013 Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

To cite this article: Vitiuk, V. & Nikonchuk, O. (2021). Znachushchist naukovo-metodychnoi spadshchyny I. Ohienka v stanovlenni ta rozvytku ukrainskoi natsionalnoi shkoly [The significance of the scientific and methodological heritage of I. Ohienko in the formation and development of the ukrainian national school]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 49–55, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.2.8>

THE SIGNIFICANCE OF THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL HERITAGE OF I. OHIENKO IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN NATIONAL SCHOOL

In scientific and methodological research the significance of I. Ogienko's scientific and methodological heritage is determined in the fact that he developed his own concept of national school, which was based on the principles of accessibility,

nationality, free primary education, native language of the educational process. It was emphasized that the scientist attached great importance to the national school for the Ukrainian people, which in addition to the educational function, should ensure the formation of the national spirit of students, their culture and traditions.

The article describes the linguistic and linguodidactic heritage of I. Ogienko, analyzes textbooks and manuals on the Ukrainian language for primary school students, reveals pedagogical approaches to mastering the Ukrainian literary language. The content and structure of I. Ogienko's textbooks "Native Scripture. Ukrainian grammar: Fundamentals of Ukrainian spelling: Textbook for the 1st year of study", "Grammar of Lesya Lesya", "Ukrainian language. Bibliographic index of literature for the study of the Ukrainian language", "The science of native language responsibilities". I. Ogienko's special merit is emphasized on researches of the scientist of native-language duties of citizens.

The scientific and methodological research describes the methodological views of I. Ogienko on the construction of visual aids - tables, drawings, illustrations.

Attention is focused on scientific and linguistic achievements, educational and methodical recommendations of the outstanding Ukrainian scientist, linguist, teacher, methodologist, translator, state and cultural-educational figure I. Ogienko, which remain relevant for primary school teachers of the New Ukrainian School.

Key words: *Native duties, native writing, spelling, grammar, phonetics, morphology.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Нині початкова школа потребує не тільки розроблення нових концепцій, але і творчого переосмислення кращих надбань педагогічної спадщини видатних педагогів. У цьому аспекті доцільним є вивчення і подальше використання лінгводидактичних розвідок І. Огієнка, які не втратили прикладної значимості і у наш час.

Аналіз досліджень із проблеми. Серед досліджень науково-педагогічної спадщини І. Огієнка варто відзначити глибокі та змістовні праці М. Тимошика. Значної уваги заслуговує праця А. Марушкевич «Невтомний працівник українського Ренесансу І. Огієнка. Педагогічний аспект». Дослідниця проводить ґрунтовний науковий аналіз просвітницької діяльності вченого, висвітлює окремі лінгводидактичні погляди І. Огієнка. На сторінках періодичної преси про творчу спадщину І. Огієнка надруковано статті Д. Степовика, З. Тіменика, О. Опанасюка.

Мета і завдання статті. Проаналізувати теоретичний та практичний матеріал підручників і посібників І. Огієнка з української мови та читання для початкової школи, дослідити принципи їх побудови, визначити внесок І. Огієнка у методику навчання української національної школи.

Виклад основного матеріалу. Іван Іванович Огієнко – видатний український вчений, мовознавець, історик, педагог, методист, перекладач, державний, церковний і культурно-освітній діяч. Заслуга І. Огієнка в тому, що він розробив власну концепцію національної школи, яка базувалася на принципах доступності, народності, безплатності початкової освіти, рідномовності навчального процесу. Вчений наголошував на великому значенні національної школи для українського народу, яка крім освітньої функ-

ції, повинна забезпечувати формування національного духу учнів, їхньої культури, традицій.

Працюючи на посаді вчителя комерційної школи та гімназій Києва, Львова, І. Огієнко зрозумів, що навчальний процес не може бути ефективний, якщо він не має відповідного методичного забезпечення, а тому необхідно створювати підручники для тих, хто хоче здобути знання. З-під його пера виходять відомі книги з української мови для національної, переважно початкової, школи. Так, заслуговують на увагу такі його підручники з української мови: «Вчімося рідної мови. Нариси про мову вкраїнську» (1917), «Рідне писання. Українська грамати́ка: Основи вкраїнського правопису: Підручник для 1-го року навчання» (1918), «Українська грамати́ка: Основи вкраїнського правопису: Підручник для 2-го та 3-го року навчання» (1918), «Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови» (1918), «Головніші правила українського правопису» (1922), «Український правопис з словничком» (1925), «Чистота і правильність української мови: Підручник для вивчення української літературної мови» (1925), «Навчаймо дітей своїх української мови» (1961) та ін.

Особливе значення для розвитку україномовної освіти мав «Проект правопису української мови» І. Огієнка, який став основою для ухвалення циркуляра «Про головні правила українського правопису для обов'язкового шкільного вжитку по всій Україні» 1919 р., а також його праці і словники: «Порадник студентам, вчителям і всім тим, хто бажає навчитись української мови», «Історія словника української мови», «Повстання азбуки і літературної мови у слов'ян», «Словник мови Т. Шевченка», «Словник місцевих слів», «Український стилістичний словник».

Підручники І. Огієнка вирізняються науковістю, народністю, гуманістичною спрямованістю. Підручники І. Огієнка побудовані переважно на фольклорній основі. Добір фольклорного матеріалу зумовлений тим, що, на думку вченого, в усній народній творчості ідеал людини позначений усіма найкращими моральними чеснотами: працьовитістю і чесністю, толерантністю і товарицькістю, наполегливим прагненням до знань і краси, що сприяє розвитку мислення та мовлення учнів, кращому засвоєнню ними лінгвістичного матеріалу та вихованню молодших школярів у душі кращих традицій українського народу.

За словами вченого, підручник повинен бути доступним для сприйняття, цікавим, обов'язково мати висновки, ілюстрації, вірші. У ньому має міститися стільки матеріалу й різних форм навчання, щоб була можливість вибрати найвдаліший, найдоступніший учням, саме такий, який необхідний для певного уроку. До цієї справи необхідно підходити, як вважав учений, творчо і не обмежувати себе рамками підручника. Вчитель, за словами дослідника, має право змінювати його, щось опускати і додавати своє. Підручник, за І. Огієнком, потрібен передусім для підготовки домашнього завдання і під час повторення матеріалу.

Будучи ректором Кам'янецького університету, І. Огієнко 1918 року в Києві видає шкільний підручник «Рідне писання. Українська граматики: Основи українського правопису: Підручник для 1-го року навчання». Готуючи книгу до друку, автор виходив з таких важливих істин: щоб виховати грамотних людей, учні мають полюбити рідну мову, а одним із найважливіших засобів формування любові до слова є хороший підручник, який відкриє дитині таємниці рідної мови, навчить любити красу рідної землі, ознайомить із правдивою історією народу.

У вступному слові до вчителів І. Огієнко зазначає, що він намагався укласти книжку, придатну більше для читання, з практичними вправами, у якій було б якнайменше правил для заучування напам'ять. «Складаючи свою граматику для народної школи, я перш над усе пильнував, аби дати таку книжку, щоб вона була більше до читання дітям та до практичної їм роботи по вивченню рідної мови і щоб в неї дітям було якнайменше завчати. Я дбав, аби кожний урок вести так, щоб висновок при-

ходив сам собою і щоб мої висновки були дітям тільки на повторення» [1, с. 4].

Із метою ознайомлення молодших школярів з основами українського правопису в підручнику І. Огієнка спочатку подаються знання про речення та слово («Речення», «Слово», «Слова-частки»), потім – початкові відомості з фонетики, графіки, орфографії, орфоепії та каліграфії; у другій частині учні вивчають морфологію та пунктуацію, у цікавій формі (зі вступної бесіди) дізнаються про те, як живе і твориться мова; закінчується підручник розповіддю з історії мови «Слов'янське письмо».

І. Огієнко розробив систему засвоєння учнями початкових класів основ фонетики, визначив зміст і обсяг фонетичного матеріалу, порядок ознайомлення учнів із звуками та буквами, класифікацією голосних та приголосних, роботою мовного апарату у процесі творення звуків. Педагог рекомендує не просто висвітлювати особливості звуків, базуючись на тому досвіді, який має кожна дитина, а розвивати в учнів природне чуття звукової краси української мови. Провідним прийомом при цьому вчений вважає спостереження за правильною вимовою звуків та аналіз фонетичних явищ. І. Огієнко переконує, що свідомому засвоєнню учнями початкових класів фонетичних понять сприяють вправи на спостереження за положенням мовотворчих органів, визначення місця і способу творення кожного звука, зображувальна діяльність, розрізнення звуків за допомогою зорового символу (риски і крапки), щоденна логопедична робота.

Заслуговує на увагу методична система роботи за підручником І. Огієнка. Зокрема, у кожному параграфі підручника спочатку подано матеріал для спостереження мовних явищ та їх аналіз. Це оповідання або короткі речення, які діти спочатку читають уголос, аналізують, потрібні слова чи речення виписують у таблицю і роблять необхідні висновки. Автор радить: тим, хто навчається самостійно, цей матеріал потрібно прочитати голосно і уважно, «звертаючи пильну увагу на нове і незнане», а потім переписати його. Під час списування підкреслювати всі невідомі слова, намагаючись запам'ятати їх написання, і «виробити собі правила про те, що пишуть». Після матеріалу для спостереження сформульовано контрольні питання до теми, що призначалися не тільки

для учнів, а й для вчителів – як план уроку; методичні поради, як працювати з матеріалом, що вивчається; яка має бути бесіда з учнями за змістом, на що звернути особливу увагу. Для учнів це повторення вивченого на уроці. Наступний етап роботи після опрацювання теоретичного матеріалу – формулювання висновків. Для тих, хто відчуває труднощі, в нижній частині сторінки подано правила з коментуванням. Виділений матеріал напівжирним шрифтом призначений для запам'ятовування. Наприкінці параграфа подано завдання, виконання яких спрямоване насамперед «на добре вивчення основ українського правопису; решту призначено на те, щоб учень збагнув самий процес життя мови». У процесі бесіди учні роблять висновки. І. Огієнко наголошує на потребі проробляти ретельно всі завдання, інакше ніхто «рідної мови не навчиться».

У другій частині «Рідного писання» подано основні відомості з морфології, синтаксису та пунктуації [7]. Ця частина складена аналогічно до першої. Укладаючи її, І. Огієнко прагнув, щоб діти під час вивчення морфології і «складні» розвивали логічне мислення, усне і писемне мовлення. Оскільки через слово дитина входить у сферу духовного життя народу, то надзвичайно важливе значення має формування в молодших школярів уявлення про слово та розряди слів, об'єднані спільними граматичними ознаками, які відображають спільність їх семантики. Провідною лінгвометодичною позицією вивчення частин мови І. Огієнко вважав положення про доцільність взаємопов'язаного вивчення подібних мовних явищ. У початкових класах, на думку вченого, повинен бути такий порядок вивчення частин мови, за якого учні переходять від загального ознайомлення зі всіма частинами мови до окремого вивчення кожної лексико-граматичної групи.

Одним із провідних завдань вивчення частин мови є розвиток усного і писемного мовлення учнів, збагачення словникового запасу дітей новими іменниками, прикметниками, дієсловами, уточнення значення слів, якими діти користувалися раніше, розвиток уміння точно вживати слова у зв'язному мовленні. Для успішного розв'язання цих завдань І. Огієнко рекомендує в процесі вивчення частин мови проводити роботу над синонімами, антонімами, епітетами, ознайомити учнів із багатозначністю

слів, вживанням слова у прямому та переносному значенні. Вчений подає рекомендації, як правильно з методичного погляду скласти невеликі оповідання: спочатку учні пишуть твір у класі колективно, вчитель стежить за змістовим та мовленнєвим оформленням тексту, корегує і спрямовує дії учнів, а вдома кожен учень має записати у зошит. Після того, як учні набули певних умінь і навичок, вони самостійно складають твори. Цінною є порада І. Огієнка як для учнів, так і для вчителів: «Нічого ніколи не пишійть, наперед добре не обдумавши» [2, с. 32].

Основна увага, на думку вченого, у навчанні має звертатися на речення. Тому він не надає самостійного значення морфології і приєднує її до «складні», називаючи це «граматичною революцією». Цікавим є дібраний матеріал для спостереження. Так, для вивчення теми «Групи слів у мові», тобто поділ на частини мови (§ 3), І. Огієнко рекомендує розповісти казку про царя.

Був собі один цар. Одного разу скликав він усіх своїх міністрів і захотів перевірити, чи вони справді тямуючі люди, цєбто – чи здатні виконувати своє найголовніше завдання: корисно служити народові. От і загадав він їм задачу: полічити – скільки дерева росте в його царстві, скільки птиці літає над його землею і скільки слів у мові його підданих. І на все те дав їм часу один день, а земля його була велика.

І всі міністри зараз таки слухняно стали за роботу: достали паперу й побігли по царству, пильно записуючи всі дерева, птиці та слова. Але вже над вечір вони потомилися, пристали в роботі й побачили, що вони не списали всього й на п'ять верстов...

І вночі соромно вернулися вони до царя й покійрно сказали йому: «Ах! Рубай нам голову, царю, бо ми твоєї задачі таки не зробили...»

Аж тут перед царя виступив бідно вбраний сивий дідусь, що вчив дітей у школі, і повів таку розмову:

«Великий царю! Я не бігав із папером по царству твоєму, щоб виконати загадане. Я сидів собі в бідній своїй хатині й ось зрачував, скільки в тебе дерева, скільки птиці і скільки слів у мові твоїх людей.

У твоїм царстві ростуть дуби, берези, вільхи, осики, сосни, вишні, яблуні й груші. Більше нема. Як бачиш – мало. Сади більше.

У твоїм царстві літають ворони, сороки, горобці, синички й ластівки. Більше птиці нема. Як бачиш – бідно. Розводь більше.

Слів у мові твоїх підданців не багато: їх усі можна перелічити на три питання хто?, що? який? що робить? Спитаєш що? скажу: стіл, хата, садок, річка.. Спитаєш який? відповім: зелений, добрий, гарний. Запитаєш що робить? відкажу: бігає, цвіте, несе, росте. Як бачиш – слів не багато. Будує школи, навчає народ – більше буде...»

Замок дідусь, низько вклонився цареві й тихо відійшов собі...

Засвітилося обличчя цареві, підвівся він із трону золотого, щиро обняв і поцілував старого й настановив його коло себе за найпершого міністра...

Такі прийоми зацікавлення, на думку І. Огієнка, сприятимуть кращому розумінню поділу слів на частини мови, яких у книжці виділено десять – п'ять змінних і п'ять незмінних. Усі частини мови – це групи слів.

Цілком погоджуємось із думкою І. Огієнка, який вважав, що для удосконалення навичок грамотного письма важливо «навчити передавати думки своїм словом на папері». У перших трьох виданнях підручника цій меті слугували ілюстрації (малюнки), у четвертому, зазначає І. Огієнко, з причин матеріальних нестатків їх замінено завданнями на складання невеликих оповідань, що мають бути «цілими й закінченими, по змозі з гарненькими змістом і формою». Роботу над ними варто проводити спочатку перевіряючи колективно, а потім самостійно.

Усвідомлюючи роль вправ як важливого методу формування мовних умінь і навичок, автор неабиякого значення надавав їх змісту. Домінуючим чинником у доборі дидактичного матеріалу слугував фольклор, на основі якого діти оволодівали народною мудрістю, вміннями бути уважними, вчилися логічно міркувати, швидко і правильно виконувати пізнавальні завдання, відчували себе українцями. Багато вправ було для індивідуальної роботи, які передбачали завдання як для неуспішних, так і обдарованих учнів. Завдання до вправ у підручнику вчений пропонує різні: *стишіть; скажіть, як буде по українському; вимовляйте правильно слова; як змінилися слова в нашій мові, впишіть у накреслену таблицю слова по рядках; придумайте і запишіть, перепишіть і запам'ятайте* та ін. Зазначимо, що у практичній частині підручника не у всіх завданнях враховані вікові особливості учнів, не всі завдання

посильні для учнів першого класу, хоча за змістом вони цікаві.

У цілому теоретичний матеріал викладено зрозуміло, проте для учнів першого класу він іноді є надто складним, оскільки автор для висвітлення мовних явищ (відомості про мову, з фонетики) вдається до історичних екскурсів (появи звуків ь, ъ, «юса великого», «юса малого» та ін.), до прийому порівняння таких явищ в інших мовах.

Ілюстрований матеріал для характеристики теоретичної частини дібрано вдало, важливе виділено курсивом або напівжирним шрифтом. Позитивним є також цікавий за змістом матеріал для спостереження. Це переважно твори усної народної творчості, у тому числі і граматичні казки, скоромовки, притчі, легенди, оповідання, складені автором окремі речення, вірші, взяті з творів Т. Шевченка.

Як бачимо, в підручнику є положення, що не збігаються з положеннями сучасної лінгвістичної науки, проте є багато цінного матеріалу з методичного погляду.

Авторською своєрідністю вирізняється «Граматика малої Лесі», яка друкувалась у тринадцяти випусках редакovanого І. Огієнком часопису «Рідна мова» (1933–1935). Цю рубрику редактор і видавець часопису назвав на честь своєї найменшої доньки Лесі, і вів її так, як би проводив мовні уроки для своїх дітей. Підписував кожний матеріал своїм псевдонімом – Дід Огій. Тексти, опубліковані в розділі «Граматика малої Лесі, адресовані найменшим читачам (чи слухачам), тому подавалися зрозуміло і доступно дитині. Часто розповідь про мову ведеться у формі діалогу малої Лесі з дідом Огієм, який непомітно зав'язується у цікавий, захоплюючий сюжет, структурними компонентами якого є життєва ситуація, навколо неї і розгортається весь коментар, власне мовна інформація, вкладає в уста професора, та підсумок щодо мовних чи загалом життєвих питань. «Граматика...» не є книгою, опублікованою в журналі, а дитячою сторінкою в часописі, яка органічно поєднала риси науково-популярної книги для дітей, підручника з мови та методичного посібника з питань родинного виховання.

1918 року І. Огієнко видає книгу «Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови», де в підзаголовку вказує, що це poradник всім, хто бажає

найкраще вивчити українську мову. У цій книзі в розділі «Українські букварі» І. Огієнко називає відомі на той час підручники з української мови для початкового навчання. Цікаво, що вони мають різні назви: буквар, абетка, граматики, азбука, граматка до науки читання й писання, букварець та ін. У цій книзі маємо бібліографічні розділи «Українські шкільні читанки», «Українська педагогічна література по вивченню рідної мови».

На думку І. Огієнка, зміст і структура підручників відображають функції предмета в навчанні, вихованні та розвитку учнів, а також програмні вимоги до їх знань, умінь і навичок. Загальний огляд підручників з української мови І. Огієнка дає підстави виділити в них такі компоненти: 1) систематизований навчальний матеріал, представлений у вигляді граматичних, фонетичних, словотворчих відомостей і понять, орфографічних і пунктуаційних правил; 2) методичний апарат включає питання, призначені для активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі розкриття змісту та структури правил, узагальнення і систематизації навчального матеріалу та різні вправи і завдання; 3) ілюстративний матеріал містить малюнки предметів, сюжетні ілюстрації, мовний ілюстративний матеріал (прислів'я, приказки, влучні вислови, фрагменти українських народних пісень).

Чимало цікавих думок І. Огієнко висловив щодо побудови наочних засобів – таблиць, малюнків, ілюстрацій тощо. Своєрідність побудови таблиць полягає у тому, що вони виступають одночасно записом правила у скороченій формі та опорою для міркування над правописом. Велика кількість слів, які учень має дібрати і записати в таблицю, сприяє закріпленню знань, формуванню мовленнєвих умінь і навичок. Поряд із таблицями використовуються і влучні ілюстрації, мета яких – поглибити розуміння учнями граматичних явищ, окремих морфем. Сюжетні малюнки та ілюстрації, нескладні за змістом, дібрані видавцями з урахуванням віку школярів та рівня їхнього життєвого досвіду. Запитання і завдання, наведені перед наочним матеріалом, сприяють виділенню головного, вчать логічно мислити, порівнювати мовні явища, послідовно описувати предмети. Наочні посібники І. Огієнка: «Наглядна таблиця милозвучності української мови», «Наглядна таблиця

українського правопису», «Наглядна таблиця знаків розділових» можна використовувати в школі у наш час як дидактичний матеріал.

Безперечною цінністю методики навчання української мови І. Огієнка є простота і доступність викладу матеріалу, використання усної народної творчості та кращих літературних джерел, історичний підхід до висвітлення всіх мовних явищ, орієнтація на свідоме володіння рідною мовою, визнання вирішальної ролі вчителя у процесі добору форм, методів і засобів навчальної діяльності. Специфікою уроків І. Огієнка були «молитва перед навчанням» і «молитва по навчанні».

Педагогічна спадщина І. Огієнка унікальна в тому, що він дослідив рідномовні обов'язки громадян, науково їх обґрунтував і видав під назвою «Наука про рідномовні обов'язки». Відстоюючи єдність і соборність української нації та держави, вчений наголошує на мовних цінностях народу. «Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного... Мова – це душа кожної національності, її найцінніший скарб... не стане мови – не стане й національності» [7]. Рідномовні обов'язки громадян повинні будуватися на десяти найголовніших мовних заповідях, у яких автор закликає охороняти честь рідної мови, розмовляти у родині тільки рідною мовою, берегти своє особове ім'я й родове прізвище у повній національній формі, пильно навчатися своєї соборної літературної мови, знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу, підтримувати національні періодичні і неперіодичні видання тощо. Вчений дотримується погляду на рідну школу як на найсильніше джерело вивчення української мови, тому потрібно забезпечити створення рідномовних шкіл, навчання в школах соборною літературною мовою, зразковий добір книжок для шкільної бібліотеки, підручну бібліотеку кожної школи для вивчення літературної мови з необхідними граматиками, словниками, довідковими книжками і мовними журналами, а також проводити «Гурток плекання рідної мови» і «Свято рідної мови».

Обґрунтовуючи необхідність навчати українською мовою, І. Огієнко визначив рідномовні обов'язки вчителя. Серед основних із них можна відзначити: досконале знання

літературної мови, вимови та правопису; повсякденну мовленнєву практику винятково рідною мовою; працю для наукового вивчення своєї рідної мови; плекання в учнів любові, пошани та зацікавлення до рідної мови.

Завдання батьків учений вбачав у родинному вихованні дітей тільки рідною мовою, бо лише вона принесе їм найбільше духовних цінностей, буде найміцнішим ґрунтом для духовного виховання сильного характеру. Того, хто не зростав на рідній мові, вчений вважав загубленими для нації, він «ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації будуть йому чужі» [7, с. 27]. Найсвятіший і найперший обов'язок кожної матері – навчати дітей своєї рідної мови й прищепити їм правдиву любов до неї [7, с. 28]. Матір для І. Огієнка є «найміцнішою твердинею збереження та плекання рідної мови», тому вона повинна добре знати науку про рідномовні обов'язки і виховувати дітей згідно з її припи-

сами, вміти пояснити своїй дитині різницю між розмовною і літературною мовами та ін.

У січні 1919 року І. Огієнко підписав Закон про мову, яким передбачалось навчання українською мовою у школах усіх типів. За порушення наказу визначалась і міра покарання – усунення з посади, а в окремих випадках – судовий розгляд.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, мовно-освітні проблеми, які порушував І. Огієнко понад сто років тому, зокрема, плекання любові до рідної мови, збереження її чистоти та соборності, мовного об'єднання нації, написання україномовних підручників для формування національної свідомості учнів, були і нині залишаються актуальними. Лінгводидактична спадщина І. Огієнка відзначається багатогранністю за формою і змістом, тому заслуговує подальшого вивчення й творчого впровадження у практику початкових класів Нової української школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Огієнко І. Рідне писання. Українська грамати́ка: Основи українського правопису: Підручник для 1-го року навчання. Київ, 1918. 47 с.
2. Огієнко І. Українська грамати́ка: Основи українського правопису: Підручник для 2-го та 3-го року навчання. Київ, 1918. 111 с.
3. Огієнко І. Українська мова. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Київ, 1918.
4. Огієнко І. Наглядна таблиця українського правопису. Жовква, 1923.
5. Огієнко І. Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових: Для школи й самонавчання. Жовква, 1923.
6. Огієнко І. Наглядна таблиця милозвучності української мови. Жовква, 1923.
7. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Львів : Фенікс, 1995. 46 с.

REFERENCES:

1. Ohienko I. Ridne pysannia. Ukrainska hramatyka: Osnovy vkrainskoho pravopysu: Pidruchnyk dlia 1-ho roku navchannia. Kyiv, 1918. 47 s. [in Ukrainian].
2. Ohienko I. Ukrainska hramatyka: Osnovy vkrainskoho pravopysu: Pidruchnyk dlia 2-ho ta 3-ho roku navchannia. Kyiv, 1918. 111 s. [in Ukrainian].
3. Ohienko I. Ukrainska mova. Bibliografichnyi pokazhchyk literatury do vyvchennia ukrainskoi movy. Kyiv, 1918. [in Ukrainian].
4. Ohienko I. Nahliadna tablytsia ukrainskoho pravopysu. Zhovkva, 1923.
5. Ohienko I. Nahliadna tablytsia dlia vyvchennia znakiv rozdilovykh: Dlia shkoly y samonavchannia. Zhovkva, 1923. [in Ukrainian].
6. Ohienko I. Nahliadna tablytsia mylozvuchnosti ukrainskoi movy. Zhovkva, 1923. [in Ukrainian].
7. Ohienko I. Nauka pro ridnomovni oboviazky. Lviv : Feniks, 1995. 46 s. [in Ukrainian].